

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA 'SİYASALLAŞAN' ULUSLARARASI HUKUK VE BAŞLICA MAĞDURLARI

Dr. Berdal ARAL*

Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrasında oluşan 'Yeni Dünya Düzeni' içinde BM hukukunun ve fiili uygulamasının, özellikle Orta Doğu'daki yansımaları incelenecektir. Buradaki tartışmaların ağırlık noktasını Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesindeki 'müşterek güvenlik sistemi' oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sırasındaki ideolojik kutuplaşma nedeniyle ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi (GK) içinde sıkça başvurdukları veto mekanizması günümüzde daha az sıklıkta kullanılmaya başlamıştır. Bu da 1990'lı yıllarda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin yaptırım kararlarının ya da BM Barış Gücü'nün belli çatışma alanlarına yollanmasına ilişkin kararların daha kolay çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu durumun fiiliyatta ne gibi sonuçlara yol açtığı, özellikle İslam ülkelerinin muhatap olduğu bazı örnek olaylar çerçevesinde incelenecektir.

Bu makalede öncelikle BM'in genel olarak uluslararası toplum içindeki işlevi üzerinde durulacaktır. Daha sonra, yeni BM düzeninin İslam ülkeleri açısından ne gibi sonuçlara yol açtığı belli sorun ve hususlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu bölümde öncelikle Irak'a karşı 1991'in başlarında gerçekleştirilen Körfez Savaşı'nın hukuksal boyutları üzerinde durulmaktadır. Bu konuyu takiben, Bosna savaşı'nın uluslararası hukuka ilişkin yönleri incelenecektir. Burada, 1992-1995 yılları arasında vuku bulan Bosna savaşı'na ilişkin olarak GK'nin aldığı tavır, 'devletlerin egemenliği', 'silahlı işgal', ve 'meşru müdafaa' gibi uluslararası hukuk ilke ve kavramları çerçevesinde değerlendirilecektir. Bunun ardından, 1990'lı yıllarda formüle edilen 'insani müdahale' doktrini çerçevesinde Kuzey Irak ve Somali'ye yapılan müdahaleler, ilgili GK kararları ve fiili durum arasında bir karşılaştırma yapılarak tartışılacaktır. Daha sonra, Libya'ya karşı, uluslararası terörizmi desteklediği ve 1988 yılında gerçekleşen Lockerbie uçak kazasına yol açan patlamanın sorumlusu olduğu iddia edilen iki Libya vatandaşını kolladığı gerekçesiyle, GK'nce 1992 yılında uygulamaya konan kısmi ambargo kararı, BM Şartı ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü çerçevesinde değerlendirilecektir. Bundan sonra, Filistin sorununu yeni bir dönemecin eşiğine getiren 'Orta Doğu barış süreci' incelenecektir. Azeri-Ermeni savaşları ve bu savaşın BM çerçevesindeki tanımlanış

*Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

biçimi, bir sonraki konumuzu oluşturmaktadır. Bu bölüm içinde son olarak Soğuk Savaş sonrasında sık sık gündeme getirilen 'İslam bombası' meselesi gündeme getirilecektir. Belirtilmelidir ki burada BM'den ziyade ABD'nin tavrı ön plana çıkmaktadır. 'Sonuç' bölümünden bir önceki bölümde ise, GK'nin Soğuk Savaş sonrasındaki değişen yapısı ve önceliklerinden hareketle, 'müşterek güvenlik sistemi'nin daha etkin bir işlerliğe kavuşturulmasının uluslararası barış ve güvenlik açısından olumlu ve olumsuz yönlerine dikkat çekilecektir. Bu çalışmada varılan sonuçları kısaca özetlemek gerekirse, denebilir ki, BM GK'nin şahsında Yeni Dünya Düzeni'ni denetim altında tutan güçler İslam ülkeleri ile olumsuz bir güç ilişkisi içindedirler. Bu tavır, özellikle, İslam ülkelerinin müdahil olduğu çatışmalarda, GK kararlarının genellikle karşı cepheyi destekler mahiyete oluşuyla gün yüzüne çıkmaktadır. Öte yandan, halkının çoğunluğu ya da en büyük kesimi Müslüman olan ülkelerin maruz kaldığı silahlı işgal durumlarında, çoğu zaman, saldırganın cezalandırılmasını öngören 'müşterek güvenlik sistemi' işletilmemiştir.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BM VE ULUSLARARASI TOPLUM

1945 yılında kurulan BM örgütü, hemen hemen tüm egemen devletlerin üye olduğu evrensel bir örgüt olduğu ve ayrıca güvenlikten ekonomik sorunlara, insan haklarından deniz hukukuna kadar insanlığın hemen hemen tüm ortak sorunlarıyla ilgilendiğinden dolayı, günümüzde de geçmişte olduğu gibi uluslararası ilişkilerin önemli bir aktörü durumundadır. Bu nedenle yürürlüğe girmiş ya da imza aşamasında bulunan pek çok uluslararası sözleşmenin de BM bünyesinde formüle edildiği ve kabul edildiği görülmektedir.¹ Öte yandan, son yarım yüzyılda, daha adil ve barışçıl bir uluslararası düzen kurulması yolunda BM'in önemli katkıları olmuştur : kendisine bağlı 'barış-gücü askerleri'ni pek çok çatışma alanına konuşlandırması ve hasım tarafların müzakere sürecini teşvik etmesi; bazı önemli savaş ve çatışmaların son bulması için arabuluculuk yapması (Örneğin İran-İrak savaşının sona ermesi, Sovyet işgal güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi, El Salvador'daki iç savaşın sona ermesi...); pek çok ülkede baskıcı rejimlerin sona ermesi ile birlikte serbest ve adil seçimlerin yapılmasına katkıda bulunması (Örneğin Kamboçya, El Salvador, Mozambik, Güney Afrika); ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerin kalkınma programlarına mali katkıda bulunması; sömürge yönetimleri altındaki halkların bağımsızlığa kavuşma sürecini hızlandırması; önemli uluslararası sorunların çözümüne, hem doğrudan bu süreci teşvik ederek, hem de UAD kararları vesilesiyle katkıda bulunması; savaş kurbanlarına 'insani' yardımda bulunması; ve son olarak, yüksek orandaki çocuk ölümlerine ve açlığa karşı çeşitli programlar geliştirmesi.²

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte BM'in yeni bir hayatı kazanacağı ve uluslararası sistem içinde çatışma ve gerginlikten ziyade barışın hüküm süreceği

¹ *The United Nations at Fifty: Notes for Speakers*, (United Nations Publication, 1995), s.67. BM'in Yeni Dünya Düzeni içindeki rolü için bakınız, Dimitris Bourantonis & Jarrod Wiener (derl.), *The United Nations in the New World Order*, (New York, St. Martin's Press, 1995); Adam Roberts & Benedict Kingsbury (derl.), *United Nations, Divided World*, (Oxford, Clarendon Press, 1993); Karen A. Mingst & Margaret P. Karns, *The United Nations in the Post-Cold War Era*, (Colorado/USA and Oxford, Westview Press, 1995); Peter R. Baehr & Leon Gordenker, *The United Nations in the 1990s*, (New York, St. Martin's Press, 1992).

² *The United Nations at Fifty*, ibid., ss.70-72.

beklentisi hakimdi. BM'i genellikle tarafsız ve ıdealist bir örgüt olarak değerlendiren bir kısım gözlemciler, bundan böyle GK'de çatışmadan çok uyumun ön plana çıkacağını ve böylece başta 'güvenlik' konusu olmak üzere önemli siyasi meselelerin çözümünde bu organın olumlu katkıları olacağını ummaktaydı.

Ne var ki bu beklentiler kısa zamanda yerini karamsarlığa terketti. Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde komünist rejimlerin çökmesi ile birlikte eski etnik, ulusal, ya da dini düşmanlıklar yeniden su yüzüne çıktı. İç savaşlar ve devletler-arası savaşlar Soğuk Savaş dönemine oranla büyük bir artış kaydetti. (Bazı dikkat çekici çatışma alanları: Irak-Kuveyt savaşı ve bunu takip eden Körfez savaşı, Eski Yugoslavya'daki savaşlar, Azeri-Ermeni savaşı, Çeçenistan-Rus savaşı, Tacikistan, Yemen, Ruanda, Burundi, eski Zaire, Mozambik, Angola, Afganistan ve Somali iç savaşları.) Öte yandan, kıtlık ve yoksulluk, artan mülteciler sorunu, işsizlik, göçmen işçilerin karşılaştığı sorunlar, uyuşturucu trafiği ve çevre sorunları insan topluluklarını hiç olmadığı kadar 1990'lı yıllarda mağdur etmeye devam etti.³

Beklendiği gibi, Soğuk Savaş sonrasında GK geçmişe oranla veto mekanizmasının daha az işletildiği, daha uyumlu bir foruma dönüşmüştür. Ne var ki unutulmamalıdır ki, özellikle ABD ve Rusya gibi sürekli üyeler bu dönemde de kendileri ile yakın siyasi ilişki içinde olan devletlere GK'nde arka çıkmaktan da geri durmamaktadırlar. Örneğin ABD, İsrail'e yaptırım uygulanmasını öngören bazı karar tasarılarını veto ederken, benzer şekilde eski Yugoslavya'daki savaşlar sırasında, Rusya, Sırbistan'a arka çıkmıştır. 1990'lı yıllarda GK içinde görece bir uyumdan söz edilse de, bunun perde arkasındaki maliyeti ABD liderliğidir. O nedenle aşağıda da inceleneceği gibi, 'ABD mi GK'nin ortak kaygılarına uygun olarak hareket etmektedir, yoksa GK mi ABD tarafından manipüle edilmektedir?' sorusu artan bir sıklıkta sorulur olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra GK'nde halefi olarak onun yerini alan Rusya Federasyonu bu tarihten sonra Batılı devletler grubu ile uyumlu bir siyaset izlemeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminden farklı olarak Rusya ile ABD liderliğindeki Batılı devletler grubunun GK içindeki dış politika tercihleri genel olarak örtüşürken, Çin'in zaman zaman mesafeli bir uyum, zaman zaman da eleştirel bir çekimserlik içinde olduğu gözlenmektedir.⁴ Ancak her hâlükârda, Çin bugün Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin GK içinde ABD'ye karşı oynadığı rolü oynamaktan çok uzaktır. Bugün bu organ içindeki asıl itici güçler ABD, İngiltere ve Fransa'dır.

GK'nde, özellikle veto yetkisine sahip sürekli üyeler arasında görece bir uyum ve işbirliğinin sağlanması, daha adil ve barışçıl bir dünya düzenine katkıda bulunmaktan ziyade, yeni çatışma ve gerilim unsurlarına yol açmaktadır. Bunun nedeni açıktır : GK'nin karar alma sürecindeki en önemli güç ABD olup, ona karşı denge unsuru olabilecek etkili bir devlet ya da blok mevcut değildir. O nedenle BM, ABD'nin kendi

³ Ibid., s.3.

⁴ Mats Berdal, "The United Nations in International Relations", *Review of International Studies*, 1996, 95-106, s.105. BM Güvenlik Konseyi'nin Yeni Dünya Düzeninde oynadığı rol için bakınız, Mohammed Bedjaoui, *The New World Order and the Security Council*, (Dordrecht/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 1994); Sydney D. Bailey, *The UN Security Council and Human Rights*, (New York, St. Martin's Press, 1994).

küresel çıkarlarını hukuki bir zeminde müdafaa edebileceği bir platforma dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.⁵

Bir taraftan, GK'nin sürekli üyeleri arasındaki uyum ve işbirliği Soğuk Savaş dönemine oranla artarken, bir taraftan da GK'nin Bağlantısız üyeleriyle sürekli üyelerinin kullandıkları oylar Soğuk Savaş dönemine oranla daha büyük bir farklılık arz etmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmaya göre, Ağustos 1990 ile 1994 yılları arasında GK'nde alınan 310 kararın 263'ü oybirliği ile kabul edilmiştir.⁶ Irak/Kuveyt savaşı, Libya/ABD karşıtlığı, ve Ruanda ile eski Yugoslavya'daki çatışmalara ilişkin alınan kararlara Bağlantısız üyelerin en azından bir kısmı olumsuz oy vermiştir.⁷ Terörizm konusunda da benzer bir ayrışma gözlenebilmektedir. Batılı devletler, uluslararası terörizmin kınanmasını içeren karar ve sözleşmelerin koşulsuz olarak kabul edilmesini isterken, Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu, öncelikle 'terörizm' kavramının tanımlanması ve ayrıca terörizme yol açan siyasi faktörlerin dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler. İkinci görüş sahiplerine göre, sömürge yönetimlerine ve yabancı işgalcilere karşı ulusal kurtuluş mücadelesi veren grupların silahlı eylemleri terörizm olarak kabul edilemez.⁸

Mevcut uluslararası düzen, Orta Doğu ülkeleri başta olmak üzere, Üçüncü Dünya ülkelerini genellikle 'mağdur' konumuna indirgeyen iki temel özelliği nedeniyle eleştirilebilir. Birincisi, bu düzenin temel gayesi bugün de, geçmişte olduğu gibi **mevcut statükoyu** ve (siyasi, ekonomik, askeri) **güç dengesini korumaktır**. Böyle bir düzende, devletlerin uluslararası topluma katılmaktaki temel amaçları ulusal çıkarlarını maksimize etmektir. Ahlâki norm ve değerler burada belirleyici bir işleve sahip değildir, çünkü egemenlik-merkezli bir uluslararası ilişkiler düzeni 'olması gerekeni' oluşturma çabası yerine 'olan'la yetinip, mevcut güçler dengesinin minimum düzeyde değişmesini güvence altına almaya çalışmaktadır.

⁵Jarrod Wiener, "Leadership, the United Nations, and the New World Order", Dimitris Bourantonis & Jarrod Wiener (derl.), *The United Nations in the New World Order*, (New York, St. Martin's Press, 1995), 41-63, s.53.

⁶Sally Morphet, "The Influence of States and Groups of States on and in the Security Council and General Assembly, 1980-94", *Review of International Studies*, Cilt No. 21, 1995, 435-457, s.436.

⁷Id.

⁸Maria Del Lujan Flores, "The Role of Law in the U.N. Decision-Making Process of the Sixth Committee of the General Assembly", *Journal of International Law and Politics*, Cilt No. 27, No. 3, İlkbahar 1995, 611-618, ss.611-615. Terörizm ve uluslararası hukuk ilişkisi için bakınız, Rosalyn Higgins & Maurice Flory (eds.), *Terrorism and International Law* (London & New York, Routledge, 1997); Yonah Alexander (derl.), *International Terrorism: Political and Legal Documents*, (Dordrecht/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 1992). Ulusal kurtuluş hareketleri ve güç kullanımının uluslararası hukuk açısından bir değerlendirmesi için bakınız, Heather A. Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, (Oxford, Clarendon Press, 1988); Elizabeth Chadwick, *Self-Determination, Terrorism and the International Humanitarian Law of Armed Conflict*, (The Hague/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 1996).

Mevcut uluslararası düzenin bir başka ayırıcı vasfı güç-merkezli oluşudur. Kendi bölgesel ya da küresel çıkarlarını insanlığın yararınaymış gibi sunan güçlü devletler, sistemin lokomotifidir. 'Lider' konumundaki ülke aslında kendi ulusal çıkarları çerçevesinde uluslararası ve bölgesel örgütleri 'kullanmaktadır'. Bu, geçmişte olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da böyledir.

Bu nedenle, Yeni Dünya Düzeni'nden beklenen 'daha güzel bir dünya' özlemi gün be gün yerini karamsarlığa terketmektedir. BM'in resmi bir yayınında ifade edilen şu sözler bu gerçeğe işaret etmektedir : 'Nükleer tehdit önemli ölçüde azalmakla birlikte, 1990'ların dünyası pek çok insanın ümit ettiğinden çok daha istikrarsız bir görünüme arz etmektedir'.⁹

YENİ BM DÜZENİ VE MÜSLÜMAN ÜLKELER

Denebilir ki Soğuk Savaş sonrasında oluşmakta olan BM düzeni özel olarak (Müslüman) Orta Doğu ülkeleri ve genel olarak Müslüman ülkeler üzerinde menfi tesirlerde bulunmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Müslüman ülkeler anti-empyralist mücadelelerinde genellikle kendilerine destek olmuş önemli müttefiklerini kaybettiler. (Sovyetler Birliği ve Varşova Paketi'nin diğer üyeleri Soğuk Savaş boyunca Üçüncü Dünya ülkeleri ile çoğu zaman ortak hareket etmekteydi.) Bilindiği gibi, Lenin, Marksizm'e dış politika alanında 'anti-empyralist' bir boyut getirmişti. Ne var ki Sovyetler'in çökmesiyle birlikte halefi olan Rusya, Batı ile uyumlu bir siyasal strateji izlemeye başladı. Aşağıda inceleneceği gibi, Körfez Savaş'ının başlangıç aşamasında dağılma sürecinde olan Sovyetler Birliği, ABD'ye karşı bir denge unsuru olmaktan kaçınarak veto yetkisini kullanmaktan imtina etti. Böylece Irak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ilk mağduru oldu.¹⁰

Pek çok Rus Yahudisinin İsrail'e göçmesi, 'barış süreci' adı verilen süreçte Filistinlilere, İsrail'e ve onun destekçisi olan ABD'ye karşı arka çıkacak bir Sovyetler Birliği'nin yokluğu, Doğu Avrupa'daki eski komünist rejimlerin İsrail ile yakın ilişki kurma konusunda hiç vakit kaybetmemeleri Soğuk Savaş'ın Müslüman ülkeler açısından dolaylı sonuçları arasında yer almıştır.¹¹ BM'in, güçsüz ve zayıf ülkelerin ya da halkların taleplerinin güçlü ülkelere karşı dillendirildiği bir platform olarak etkinliğini giderek yitirmesi de Soğuk Savaş'ın önemi sonuçlarından birisidir. 1975'de Genel Kurul'da Siyonizmi saldırgan ve ırkçı bir ideoloji olarak tanımlayan karar, ABD'nin ve İsrail'in muhalefetine rağmen rahatça çıkabilirken¹², 1990'ların başında bu karar, İsrail'in izlediği politikalarda köklü bir değişim olmadığı halde büyük bir oy çokluğuyla aynı kurulda iptal edilebilmiştir.¹³ Oysa 1970'li ve 1980'li yıllarda Müslüman ülkeler ve diğer

⁹The United Nations at Fifty, op.cit., s.3.

¹⁰Ali Mazrui, "Islam at War and Communism in Retreat : What is the Connection ?", *Islamica*, Cilt No. 2, No. 2, 1995, 3-14, ss.8-12.

¹¹Ibid., ss.7-10.

¹²BM Genel Kurul Kararı No. 3379 (XXX), 10 Kasım 1975, *Yearbook of the UN*, Cilt No. 29, 1975, ss.599-600.

¹³BM Genel Kurul Kararı No. 46/86, 16 Aralık 1991, *Yearbook of the UN*, Cilt No. 45, 1991, s.537.

Üçüncü Dünya ülkeleri rahatça sosyalist devletlerle dayanışma içine girerek BM'de karar verme sürecini etkileyebiliyorlardı.¹⁴

Yeni Dünya Düzeninin tartışmasız liderinin ABD olduğu konusunda genel bir kanaat vardır. 11 Eylül 1990'da, Başkan George Bush, yaptığı bir konuşmada, Doğu-Batı kutuplaşmasının ortadan kalktığı bu dönemde, BM'in, bundan böyle kurucularının tasavvur ettiği şekilde faaliyette bulunabileceğini ifade etti.¹⁵ Ocak 1991'de Bush şöyle diyordu: 'Barış için gerekli güce sahip yeryüzündeki tek ulus biziz. Bu, lider oluşumuzun bize yüklediği bir görevdir'.¹⁶ Bu görüşü destekleyen gözlemciler, ABD'nin rakipsiz askeri ve ekonomik gücü, siyasal birikimi ve *reel politik* deneyimi nedeniyle dünyaya liderlik etmeye 'mahkûm olduğu' görüşünü ileri sürmekteydiler.¹⁷

George Bush, oluşmakta olan Yeni Dünya Düzeni içinde asli öneme sahip dört ana ilkedен söz etmekteydi :

- a/İnsan haklarının korunması,
- b/Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü,
- c/Saldırganlığa karşı devletler arasında müşterek dayanışma ve işbirliği,
- d/Silahlanmanın sınırlandırılması ve denetimi.¹⁸

Bu temel ilkelerin aşında hiç biri yeni değildi. 2. Dünya Savaşı sonrası gelişen uluslararası hukuk sistemi ve, özel olarak, BM sistemi içinde, bu ilkeler zaten mevcuttu. O nedenle Bush'un sözleri şöyle yorumlanabilirdi: 'Biz şimdiye dek bu ilkeleri hayata geçirme konusunda pek istekli davranmadık. Ancak bundan böyle farklı davranmaya kararlıyız'.

Bu arada Bush ve halefi olan Bill Clinton, sık sık 'özgürlük' ve 'adalet' gibi değerlerin Yeni Dünya Düzeni'nin nüvesini teşkil edeceğini ifade etmekteydiler. Ne var ki bu değerlerin nasıl olup da uygulamaya konulacağı ve nasıl bir hukuksal ve kurumsal düzenlemeye tâbi olacağı açık olmaktan uzaktı.

George Bush yaptığı veda konuşmasında (1993), Yeni Dünya Düzeni'nin müşterek güvenlik sistemi çerçevesinde işleyeceğine ilişkin daha önce yapmış olduğu taahhüleri anlamlı bir değişikliğe uğratmıştır : Bundan böyle ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarları söz konusu olduğunda belirlenmiş bir gaye için ve belli durumlarda güç kullanılacaktır. Gerçekten de, bu makalede ileri sürüldüğü üzere, 1990'lardaki uluslararası müdahaleler çoğu zaman uluslararası hukuk kaygılarından ziyade siyasi mülâhazalarla

¹⁴Ibid., s.8.

¹⁵The Economist, 15 Eylül 1990, s.43.

¹⁶The Guardian, 30 Ocak 1991, s.1.

¹⁷Wiener, op.cit., s.41.

¹⁸Ibid., s.55.

gerçekleştirilmiştir.¹⁹ Irak'a karşı gerçekleştirilen Körfez savaşı bunun en trajik örneğini oluşturmaktadır.

KÖRFEZ SAVAŞI

Bilindiği gibi, 2 Ağustos 1990'da, Irak, Kuveyt'i işgal etti. Bu işgalin ana nedenleri şunlardı : Birincisi, İran'la yaptığı savaştan yeni çıkan Irak, ülkesini yeniden imar etmek ve savaş sırasında büyük artış gösteren dış borçlarını ödeyebilmek için acilen ihtiyaç duyduğu döviz, petrol fiyatlarını artırarak kısmen karşılamayı hesaplarken, başka bir OPEC üyesi olan Kuveyt buna ısrarla karşı çıkıyordu; ikincisi, Irak'ın Kuveyt sınırındaki Ramallah petrol rezervleri üzerinde egemenlik iddiaları vardı. Son olarak, Kuveyt'in hem tarihsel hem de coğrafi nedenlerle Irak'ın ayrılmaz bir parçası olduğu tezi ileri sürülmüştür.²⁰

Irak'ın Kuveyt'i işgalinden hemen sonra GK, 661 No.lu karar çerçevesinde BM Şartı'nın 41. maddesine dayanarak, Kuveyt'ten geri çekilmesini temin için, Irak'a karşı ticari ve mali hususları da içeren bir ekonomik ambargo kararı aldı. Kararda Irak'ın bu işgalinin bir saldırı olup bunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtiliyordu. (Şart maddesi 39) İşgalle birlikte GK'de insiyatif ABD ve İngiltere'ye geçti. 661 No.lu karara göre BM'e üye olsun olmasın tüm devletler bu geniş çaplı ambargo kararına katılmakla yükümlüydü. Bu kararın uygulanmasını gözetlemek için bir de Yaptırımlar Komitesi oluşturuldu.²¹ Bir gözlemci bu çabukluk konusunda şunları belirtmektedir: 'Yaptırım kararının kapsamı ve kabul edilme hızı Konsey'in Rodezya'daki illegal rejime karşı uyguladığı kısmi ve geç kalınmış ekonomik yaptırım kararıyla tezat teşkil etmektedir'.²²

Aradan daha dört ay geçmeden, GK, 29 Kasım 1990'da güç kullanımını da öngören 678 No.lu kararı aldı. Oylamadan bir kaç hafta önce ABD Dışişleri Bakanı James Baker, GK üyesi ülkeleri birer birer ziyaret ederek çeşitli vaatler ya da tehditler yoluyla destek sağlamaya çalıştı. Bunda da büyük ölçüde başarıya ulaştı. Bu sayede istenen karar çıkarılabildi. Bu karara göre, sorumluluklarına uygun davranmadığı takdirde 'Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapan tüm üye devletler', 15 Ocak 1991'den önce Kuveyt'i

¹⁹J. E. Spence, "Entering the future backwards: some reflections on the current international scene", *Review of International Studies*, 1994, 3-13, s.8.

²⁰*Facts on File*, 1990, ss.565-566. Körfez Savaşı için bakınız, Tareq Y. Ismael & Jacqueline S. Ismael (derl.), *The Gulf War and the New World Order*, (Miami, University Press of Florida, 1994); R. Lavalle, "The Law of the United Nations and the Use of Force, under the Relevant Security Council Resolutions of 1990 and 1991, to Resolve the Persian Gulf Crisis", *Netherlands Yearbook of International Law*, Cilt No. 23, 1992, 3-65; Peter Rowe (derl.), *The Gulf War 1990-91 in International and English Law*, (London, Routledge, 1993); Ian Johnstone, *Aftermath of the Gulf War: An Assessment of UN Action*, (Boulder & London, Lynne Rienner Publishers, 1994).

²¹BM GK Kararı No. 661, 6 Ağustos 1990, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1990, *Security Council Official Records*, S/INF/46, ss.19-20.

²²Colin Warbrick, "The Invasion of Kuwait by Iraq", *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt No. 40, Nisan 1991, 482-492, s.485.

terketmediği takdirde, Irak'a karşı 'gerekli tüm tedbirleri alacaktır'.²³ GK üyelerinden Yemen, ekonomik ambargo kararının sonuçları beklenmeden böyle bir kararın alınmasının BM Şartı'nın ihlali olduğunu belirterek karara itiraz etti. Yemen temsilcisine göre öncelikle ekonomik ambargo kararının etkisiz olduğunun kanıtlanması gerekirdi.²⁴

678 No.lu kararda öngörülen kuvvet kullanımı, BM Şartı'nın VII. Bölümünde ifade edilen GK'nin gözetiminde gerçekleştirilen müşterek güvenlik tedbirlerine dayanmamaktaydı. Aksine burada 'Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapan devletlerin müşterek meşru müdafasından' söz edilmekteydi. Bu karar devasa bir Amerikan ve İngiliz askeri gücünün (Arap) Körfez bölgesine konuşlandırılmasından sonra alınmıştı. Bir başka deyişle, bu olayda GK'nin rolü, kendisinin verdiği bir yetki olmaksızın fiili olarak meydana gelmiş bir durumu tescil etmekten ibaretti. O nedenle denebilir ki, bu karar, siyasi mülahazaların belirleyici olduğu ve bu nedenle hukuki meşruiyeti çok müphem olan bir karar olmuştur.

678 No.lu karar, Irak'ın *Kuveyt'ten* çıkarılması için ABD-merkezli bu uluslararası güce yetki verdiği halde, savaş bilinçli olarak Irak'a kaydırıldı. Yoğun bombardıman sonucu bu ülkenin alt yapı tesisleri ve askeri gücü darmadağın edildi. Yaklaşık bir ay süren bu 'uzaktan kumandalı' savaşta 200 bin Irak'lı öldürüldü.

ABD yetkilileri, açık seçik olarak, ABD'nin ulusal çıkarları gerektirdiği için Körfez Savaşı'nda aktif bir tavır aldıklarını müteaddit defalar belirttiler. Bu çıkarlar şunlardı: Orta Doğu'daki bölgesel dengeyi Batı yanlısı güçler lehine yeniden tesis etmek, petrol akışını güvence altına almak, ve ABD'deki mevcut istihdam düzeyini korumak.²⁵ Ayrıca Körfez Savaşı sayesinde ABD, Orta Doğu'ya askeri varlığıyla uzun süreli olarak yerleşecek ve böylece buradaki gelişmeleri kontrol edebilecekti. Bu bölgesel amaçların dışında küresel amaçlardan da söz edilebilir. Bunlardan birisi, potansiyel düşmanlara, ABD'nin dünyanın tek süper gücü olduğu ve statükoyu tehlikeye atan her türlü anti-sistemik hareketin gerekirse muazzam bir askeri güç kullanılarak bastırılacağı mesajını vermekti. Irak'ın 1990 Ağustosunda Kuveyt'i işgal etmesi ABD için bulunmaz bir fırsat sayıldı. Bu sayede, ABD bir taraftan geliştirdiği yeni silah sistemlerini ve savaş stratejilerini Irak'a karşı deneyecek, öte yandan da Üçüncü Dünya ülkelerine Batı çıkarlarını tehdit edebilecek benzer çıkışlar yapmamaları konusunda gözdağı verecekti. Irak'a uygulanan ambargonun bugün de çeşitli gerekçelerle sürdürülmesi aslında bu savı güçlendirmektedir.

²³BM GK Kararı No. 678, 29 Kasım 1990, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1990, Security Council Official Records, S/INF/46, ss.27-28. Bu karara Küba ve Yemen red oyu verirken, Çin çekimser kalmıştır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı için bakınız, Anthony Clark Arend & Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force* (London & New York, Routledge, 1993); Lori Fisler Damrosch & David J. Scheffer (derl.), *Law and Force in the New International Order*, (Boulder/San Francisco/Oxford, Westview Press, 1991); Belatchew Asrat, *Prohibition of Force Under the UN Charter: A Study of Article 2(4)* (Uppsala, Uppsala University Swedish Institute of International Law, 1991).

²⁴Cameron R. Hume, *The United Nations, Iran, and Iraq : How Peacemaking Changed* (Indianapolis, Indiana University Press, 1994), s.213.

²⁵Wiener, *op.cit.* s.55.

Kuveyt gibi yabancı işgale maruz kalan Bosna-Hersek'e GK'nin nispi kayıtsızlığı trajik bir çelişki olmuştur. Aşağıda görüleceği gibi, Yeni Dünya Düzeni'nin temelini oluşturacağı iddia edilen uluslararası hukuk ilkeleri, Bosna savaşında birer birer ayaklar altına alınmıştır.

BOSNA'DA SOYKIRIM VE GK

Bilindiği gibi Mart 1992'de yapılan bir referandum sonucu halkın üçte ikisinin 'evet' oyuyla Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ilân edildi. Bu devlet Nisan 1992'de Avrupa Topluluğu tarafından, ve Mayıs 1992'de de, bu örgüte üye olmasıyla birlikte BM tarafından tanınmıştır. Bağımsızlık ilânından hemen sonra Sırbistan destekli ve Bosna-Sırplarından müteşekkil isyancı güçler yeni devlete karşı silahlı ayaklanma başlattılar. Uzun süredir planlandığı ve silah, mühimmat ve personelinin önemli bir kısmının Sırbistan'dan temin edildiği aşikâr olan bu isyan sonunda, beş-altı hafta içinde Bosna'nın yaklaşık yüzde altmış Sırp güçlerinin eline geçti.²⁶

23 Eylül 1991'de GK eski Yugoslavya'nın bütün bölgelerinde geçerli olmak üzere topyekün bir silah ambargosu öngören bir karar almış bulunuyordu.²⁷ Ne var ki Bosna'ya yönelik Sırp ve, daha sonra, Hırvat saldırılarından sonra bu madde Bosna lehine yeniden düzenlenmedi. Oysa BM Şartı, GK'ne, uluslararası toplumun genel çıkarları adına bir devletin varlığını sona erdirmeye yetkisi vermiş değildir. Aksine BM Şartı devletlerin varolma hakkını -sürekliliği ilkesini- en temel bir ilke olarak kabul etmiştir. (Madde 2(1) ve 2(4)) Eski Yugoslavya'ya uygulanan silah ambargosunun Bosna lehine düzeltilmesinin ısrarla reddedilmesi fiili olarak aslında böyle bir sonuca yol açmıştır.²⁸ Öte yandan, BM Şartı'nın 51. maddesi egemen devletlerin meşru müdafaa hakkından söz etmektedir: 'Bu Şartın hiçbir maddesi silahlı saldırıya maruz kalan bir BM üyesinin tek başına ya da müştereken kendisini savunma hakkına hâlel getirmez'. Eğer GK, savaş ve istikrarsızlığı daha fazla körüklemeye adına böyle bir tavır almış idiyse, bu, BM sisteminin dayandığı ana payandanın ihlâli pahasına gerçekleşmiştir.

Başta İngiltere olmak üzere buradaki savaşa müdahale etmek istemeyen Batılı güçler ısrarla bunun bir 'iç savaş' olduğu tezini ileri sürdüler. Oysa burada gözden kaçırılan nokta, Bosna'daki Sırp isyancıların baştan beri Sırbistan tarafından silahlandırılması ve ayrıca Sırbistan'dan gelen asker, paramiliter gruplar, ve silah ve mühimmatın da Bosna'daki savaşın yönünü tayin ettiği gerçeğidir. Bu savaş bir 'iç savaş' olarak tanımlansa bile GK bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, ve bu nedenle gerekli önlemlerin alınması gerektiğine karar verebilirdi. İleride görüleceği gibi, Somali'deki BM operasyonunun da hukuksal gerekçesi aslında bu idi. ('barışa yönelik tehdit')²⁹

²⁶Noel Malcolm, *Bosnia: A Short History*, (London, Macmillan, 1994), ss.234-238.

²⁷BM GK Kararı No. 713, 25 Eylül 1991, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, Security Council Official Records, S/INF/47, ss.42-43.

²⁸Nicholas Rostow, "'Who Decides' and World Public Order", *Journal of International Law and Politics*, Cilt No. 27, No. 3, İlkbahar 1995, 577-583, s.581.

²⁹Rosalyn Higgins, "The New United Nations and former Yugoslavia", *International Affairs*, Cilt No.69, No.3, 1993, 465-483, s.470. Somali'deki BM Barış Gücü operasyonu için bakınız, John L. Hirsch & Robert B. Oakley, *Somalia and Operation Restore Hope*, (Washington, D. C., Institute of Peace Press, 1995).

Ulusal çıkar kaygıları ve pek çok asker kaybına yol açacağı endişesiyle Bosna'ya uzun süre müdahale edilmemesi, BM Şartı'nın öngördüğü müşterek güvenlik sistemine aykırı bir durum arz etmekteydi. Çünkü üye devletler ulusal çıkarlarının ancak uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden saldırıya karşı ortak hareket ederek korunabileceği inancıyla BM sistemini kurmuşlardı.³⁰

Bosna savaşı sonunda mağdurlarının önemli bir bölümünü Bosna'lı Müslümanların oluşturduğu yaklaşık 200 bin kişi öldürüldü, 2,5 milyon kişi mülteci durumuna düştü, pek çok yerleşim birimi, cami ve az sayıda kilise tahrip edildi. Bosna'daki bu fiziksel ve kültürel soykırım ve toprak işgaline karşı uluslararası toplumun büyük ölçüde seyirci kalması, uluslararası hukukta duyulan saygıyı onulmaz biçimde zedelemiştir. 21 Kasım 1995'de yapılan ve savaşa son veren Dayton Anlaşması ise Bosna üzerindeki Sırp ve Hırvat kazanımlarını büyük ölçüde tescil etmekten başka bir işe yaramamıştır. Bu anlaşmaya göre Bosna-Hersek topraklarının yüzde 51'i Müslüman-Hırvat Federasyonuna bırakıldığı halde, uygulamada Müslümanlar çok küçük bir toprak parçası üzerinde yaşamaya mahkûm edilmiştir.³¹ Ayrıca mültecilerin önemli bir bölümü evlerine dönememiş, çatışmalar da tam anlamıyla sona ermemiştir. Yalnızca bir kısım savaş suçlusunun BM GK'nce 1993'de oluşturulan bir uluslararası savaş suçları mahkemesinde yargılanması mümkün olabilmektedir. (Örneğin Dusko Tadic adlı bir Bosnalı Sırp, savaş suçlusu olarak yargılanmış ve 1995'de mahkûm edilmiştir) Beklendiği gibi, Bosna trajedisinden 'ders alan' pek çok devlet, güvenlikleri için uluslararası topluma güvenmekten ziyade, kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiği sonucuna varmışlardır.³² Bu da tabiidir ki silahlanmaya ayrılan harcamayı önemli ölçüde arttırmıştır.

Başta ABD olmak üzere, GK'nin sürekli üyelerinin ulusal çıkarları ile irtibatlandırmadıkları savaşlara karşı kayıtsız kalmaları, **Ruanda'da** gerçekleşen soykırım karşısındaki tepkilerinde de gözlemlenmiştir. Hutuların Tutsilere karşı Nisan 1994'de gerçekleştirdikleri soykırım sonunda yaklaşık 1 milyon insan vahşice öldürüldü. Çatışmaların başlamasından hemen önce BM Barış Gücü UNIMAR (United Nations Assistance Mission for Rwanda) Ruanda'dan çekilmişti.³³ GK, soykırım öncesinde ve sonrasında iç savaşın taraflarını ateşkese çağıran ya da sivillere insani yardımı öngören pek çok karar aldığı halde³⁴, buradaki soykırımı önlemeye yönelik herhangi bir BM müdahalesi söz konusu olmamıştır.

³⁰Ibid., s.471.

³¹Facts on File, 1995, ss.865-867. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız, Paola Gaeta, "The Dayton Agreements and International Law", 147-163; ve Sienho Yee, "The New Constitution of Bosnia and Herzegovina", *European Journal of International Law*, Cilt No. 7, No. 2, 1996, 176-192. Bosna-Hersek'teki soykırım için bakınız, Francis A. Boyle, *The Bosnian People Charge Genocide* (Amherst, Massachusetts; Aletheia Press, 1993).

³²Rostow, *op.cit.*, s.582.

³³Facts on File, 1994, s.255.

³⁴GK Kararı No. 893, 6 Ocak 1994, ss.1-2; GK Kararı No. 909, 5 Nisan 1994, ss. 2-3; GK Kararı, No. 912, 21 Nisan 1994, ss.4-5; GK Kararı No. 918, 17 Mayıs, 1994, ss.6-8; GK Kararı No. 925, 8 Haziran 1994, ss.8-9; GK Kararı No. 928, 20 Haziran 1994, ss.9-10; GK Kararı No. 929, 22 Haziran 1994, ss.10-11; GK Kararı No. 935, 1 Temmuz

BM'in 1990'lı yıllarda gerçekleşen belli başlı soykırımlara ve sistematik insan hakları ihlallerine genelde kayıtsız kalmasının potansiyel saldırganlara ve savaş suçularına verdiği mesaj açıktı: 'Ne yaparsanız yapın, yaptığınız yanınıza kâr kalacaktır'.³⁵ Bütün bu gelişmelerle birlikte 'Yeni Dünya Düzeni' 'düzensizliğe' dönüşmekte gecikmedi.

Soğuk Savaş sonrasında Doğu-Batı çatışmasının sona ermesiyle birlikte BM'in sahip olduğu yetki alanının genişletilmesi gereği genel bir kabul görmeye başlamıştır. Gerçekten de bu dönemde 'devletlerin iç işlerine müdahale edilememe' ilkesi giderek aşınmaya başlamıştır. BM'in askeri müdahale alanı bundan böyle yalnızca BM Şartı'nın VII. Bölümünde sözü edilen 'uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi' şartı ile sınırlı değildir. Hatta denebilir ki bu koşul giderek *esasa* ilişkin olmaktan çıkıp *prosedüre* ait bir hüküm olarak algılanmaktadır.³⁶ Gelişen BM hukuku çerçevesinde, GK'nin aşağıdaki durumlarda güç kullanabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır: Birincisi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi durumunda; ikincisi, halkına soykırım uygulayan ya da geniş çaplı katliam yapan devletlere karşı; üçüncüsü, halkının tümüne ya da bir bölümüne karşı sistematik ve geniş kapsamlı insan hakları ihlallerinde bulunan devletlere karşı. (Böyle bir durum BM Şartı'nda öngörülmemekle birlikte, uluslararası teamül çerçevesinde kabul görmeye başlamıştır.) Kuzey Irak'a Körfez Savaşı sonrası yapılan müdahaleler, Somali'ye yapılan müdahale, ve Libya'ya karşı GK'nce alınan ekonomik ambargo kararı bu çerçevede değerlendirilebilir. Ne var ki aşağıda görüleceği gibi bu tür gelişmeler aynı zamanda küçük devletlerin büyük devletlerce mağdur edilmesi için kapı aralamaktadır.

KUZEY IRAK'A MÜDAHALE

GK'nin 5 Nisan 1991 tarihli 688 No.lu kararı, Körfez Savaşı sonrasında kalkışıkları isyanın merkezi otorite tarafından bastırılmasından sonra, Kuzey Irak'da yaşayan Kürtlerin toplu olarak katliamının önlenmesi ve topraklarına geri dönmelerinin sağlanması amacıyla 'insani müdahale' öngörüyordu.³⁷ Alınacak tedbirlerin kapsamı 'gerekli her türlü tedbir alınacaktır' ifadesinde belirtildiği üzere, kasıtlı olarak muğlak tutulmuştur. Bu karar çerçevesinde ABD ve bazı müttefiklerinden oluşan bir askeri güç Kuzey Irak'ta konuşularak burada bir 'güvenli bölge' (safe haven) oluşturdu.³⁸ Oysa

---

1994, ss.11-12, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1994, Security Council Official Records, S/INF/50.

³⁵The Guardian, 24 Eylül 1994.

³⁶Berdal, op.cit., s.104. BM'in iç çatışmalara insani müdahalesi konusunda bakınız, Lori Fisler Damrosch (derl.), **Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts**, (New York, Council on Foreign Relations Press, 1993); Sean D. Murphy, **Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order**, (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1996); John Harriss (derl.), **The Politics of Humanitarian Intervention**, (London & New York, Pinter, 1995).

³⁷BM GK Kararı No. 688, 5 Nisan 1991, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, Security Council Official Records, S/INF/47, ss.31-32.

³⁸Facts on File, 1991, s.293.

Kuzey Irak'ta savaş sonrası meydana gelen iç savaş ve bunu takip eden gelişmeler pek de 'uluslararası barış ve güvenliği' tehdit eder görünmemekteydi. Buna rağmen Irak'ın savaş mağlubu olması nedeniyle Kuzey Irak'a müdahale etmeyi mümkün kılan GK kararı çıkarılabildi.³⁹ Ne var ki Irak krizinden önce hiç uygulanmamış bulunan bu hukuksal prosedür, açık ve net olmaktan uzaktı. Üstelik ilgili GK kararı 'kuvvet kullanımını' öngörmediği gibi, 36. paralelin kuzeyinde bir güvenli bölge kurulacağından da söz etmemekteydi.

SOMALI

Irak'a benzer şekilde, Somali'nin iç koşullarının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği, GK'nin 1992 yılı boyunca aldığı bazı kararlarda ifade edilmiştir.⁴⁰ Bu sayede BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde askeri müdahale öngören bağlayıcı kararlar GK'nce alınabilmiştir.⁴¹

ABD liderliğindeki Birleşik Görev Gücü (Unified Task Force) 1993'ün başlarında yerini BM Barış Gücü'ne terketti. Bu güç Somali'ye yapılan gıda yardımını asayişin sağlandığı bir ortamda ilgili yerlere ulaştırırken, daha önce eşi görünmeyen bazı yetkilerle donatıldı. Örneğin bu BM gücü, BM Şartı'nın VII. maddesi çerçevesinde askeri güç kullanma yetkisine sahip olacaktı. İlgili GK kararı, ABD liderliğindeki bu gücün amaçlarını şöyle ifade ediyordu: ülkenin anayasal kurumlarını yeniden tesis etmek, asayişin temin etmek, ülkede millî mutabakat sağlamak, ve demokratik yönetim ilkesi temelinde Somali devletini yeniden ihdas etmek.⁴²

Ne var ki BM'in sözü edilen amaçları siyasi mülahazalardan uzak ve tarafsız bir biçimde uygulamaya sokulamadı. Büyük ölçüde ABD kontrolü altında olan BM güçleri Somali'deki iç savaşa taraf olmaktan gecikmediler. BM Barış Gücü'ne bağlı yirmi bir Pakistanlı askerinin öldürülmesinden sonra başta Farrah Aidid olmak üzere Somali Milli İttifakı adlı siyasi hareketin üst düzey yöneticileri 'düşman' ilan edililer. Böylece BM gücü tercihinin savaşın bir tarafı olmak lehine kullandı. Bir taraftan izlenecek strateji ve hedefler konusunda BM gücüne asker temin eden ülkeler arasında görüş farklılıkları böylece daha da keskinleşirken, öte yandan, bu devletlerin kendi kamuoyları, görünüm itibarıyla 'insani' yardım çerçevesinde gerçekleşen ve dolayısıyla millî çıkarların

³⁹Berdal, op.cit., s.104.

⁴⁰BM GK Kararı No. 733, 25 Eylül 1991, ss.55-56; No. 746, 17 Mart 1992, ss.56-57; No. 751, 24 Nisan 1992, ss.57-58; No. 767, 27 Temmuz 1992, ss.59-60; No. 775, 28 Ağustos 1992, ss.61-62; No. 794, 3 Aralık 1992, ss.63-65, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, Security Council Official Records, S/INF/48.

⁴¹Sydney D. Bailey, *The UN Security Council and Human Rights*, (New York, St. Martin's Press, 1994), ss.84-85.

⁴²BM GK Kararı No. 814, 26 Mart 1993, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1993, Security Council Official Records, S/INF/49, ss.80-82. BM Barış Gücü faaliyetlerinin 1990'lı yıllarda geçirdiği dönüşümün bir değerlendirmesi için bakınız, Daniel Warner (derl.), *New Dimensions of Peacekeeping*, (Dordrecht/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 1995); Alex Morrison (derl.), *The Changing Face of Peacekeeping*, (Toronto, The Canadian Institute of Strategic Studies, 1993); Donald C. F. Daniel & Bradd C. Hayes (derl.), *Beyond Traditional Peacekeeping*, (New York, St. Martin's Press, 1995).

korunmasıyla herhangi bir ilgisi olmayan ve üstelik asker zayıatına yol açan böyle bir operasyonun bir an önce sona erdirilmesini istedi.⁴³ Bu operasyon giderek bir fiyaskoya dönüşünce, Somali'deki BM Barış Gücü operasyonuna son verildi.

LİBYA

Bilindiği gibi, ABD havayollarına ait bir Pan Am 103 yolcu uçağının 1988 yılında havada patlamasıyla vuku bulan Lockerbie uçak kazası sonucu pek çok Amerikan ve İngiliz vatandaşı hayatını kaybetmişti. Yapılan araştırmalar sonunda, ABD ve İngiltere bu olaydan iki Libya vatandaşını sorumlu tutmuş, ve sanıkların yargılanmak üzere kendilerine teslim edilmelerini istemişlerdir. Libya ise bunun uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürerek bu talebi reddetmiştir. Bunun üzerine GK 1992 yılında oybirliği ile aldığı bir kararda, Libya'nın ABD ve İngiltere'nin taleplerini yerine getirmesini istedi: iki sanığı bu iki ülkeden birisine teslim etmesi, ilgili tüm bilgileri ifşa etmesi ve uygun bir tazminat ödemesi.⁴⁴ Bu talepler Libya tarafından reddedilince, ABD, İngiltere ve Fransa konuyu bir kez daha GK'ye getirerek, iki terörist zanlısını İngiltere'ye ya da ABD'ye teslim etmediği gerekçesiyle Libya'ya karşı silah ambargosu, uçuş yasağı ve sınırlı bazı diplomatik yaptırımlar öngören bir karar alınmasını sağladı.⁴⁵ Bu kararın görünürdeki hukuki gerekçesi, uluslararası terörizmin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği iddiasıydı.

Buna karşı Libya, 1992 yılında UAD'na başvurarak bu yaptırım kararının durdurulmasını istedi. Ne var ki, Mahkeme bu isteği şu gerekçeyle reddetti : BM Şartı'na göre bir devletin haklarının ihlâl edilmesi sonucunu doğuran bir GK kararına karşı, UAD'nın ancak bu kararın 'hukukiliğini' inceleme yetkisi vardır.⁴⁶ Buna göre, *esasa*, yani kararın içeriğine ilişkin bir şey yapılamazdı. Oysa, kanaatimizce, UAD, GK'nin BM Şartı'na aykırı olarak, bağımsız bir yargı organı gibi hareket edemeyeceğini karara bağlayabilirdi. Libya'ya uygulanan yaptırımlar bugün de devam etmektedir (Ağustos 1998) ve yakın bir zamanda kaldırılacağına dair ufukta herhangi bir işaret yoktur.

Açıkça görülmektedir ki, GK, 1990'lı yıllarda giderek bir yasama ve yargı organı gibi davranmaya başlamıştır. Irak'la yapılan ateşkes anlaşmasında öngörülen çok ağır şartlar ve Libya'ya karşı uygulanan yaptırım kararları dikkate alındığında, GK'nin adeta bir yasa koyucu ve yargı organı gibi hareket ettiği söylenebilir. Gerçekten de uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği iddia edilen eylemleriyle ilgili kesin bir yargı kararı

⁴³Berdal, *op.cit.*, ss.99-100.

⁴⁴BM GK Kararı No. 731, 21 Ocak 1992, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1992, Security Council Official Records, S/INF/48, ss.51-52.

⁴⁵BM GK Kararı No. 748, 31 Mart 1992, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1992, Security Council Official Records, S/INF/48, ss.52-54. Bu karar 10 olumlu, 5 çekimser oyla kabul edilmiştir. Çekimser oylar : Keyr Verde, Çin, Hindistan, Fas, Zimbabve.

⁴⁶Case Concerning Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention Arising from the Aerial Incident at Lockerbie, Request for the Indication of Provisional Measures, 14 Nisan 1992, Libya v. UK, 3:113; Libya v. USA, ICJ Reports, 1992, 3-107.

olmadan bu devletler GK'nce mahkûm edilmiştir.⁴⁷ İlgili GK kararları yalnızca bazı varsayım ve şüphelerden hareket edilerek alınmıştır. Oysa UAD Statüsü'nün 36(2). maddesinde belirttiği üzere, bir devletin uluslararası sorumluluğuna aykırı bir davranış içine girip girmediği ve zararın tazmini hususları Divan'ın yetkisi içindedir.

Soğuk Savaş sonrasında giderek uluslararası teamüle dönüşen bir anlayışa göre, savaş hukukuna aykırı 'insani' ihlaller çok şumullü ve sistematik bir mahiyet arzederse, GK askeri yaptırımları da içerecek tedbirler alabilir. Bu durumda suçlanan devlet 'içişlerine müdahale' ihtirazi kaydına başvuramaz. Ne var ki Konsey'in bu yetkisini tutarlı bir biçimde kullandığı söylenemez. Örneğin Libya, Irak ve Somali'ye karşı BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde yaptırım kararları alındığı ya da askeri operasyon düzenlendiği halde, aynı mekanizma pek çok kez uluslararası insani hukuk kurallarını ihlâl eden İsrail'e karşı işletilmemiştir.⁴⁸ Libya'ya karşı uygulanan yaptırımlarla ilgili olarak bazı Müslüman çevrelerin BM'e şüphe ile bakmaları o nedenle şaşırtıcı olmamalıdır. Bu çevrelere göre, İslam dünyası ve Üçüncü Dünya ülkelerine karşı oluşan İngiliz-Amerikan ittifakının bu ülkelere karşı planladığı entrikalar artık BM'ce icra edilmektedir.⁴⁹

FİLİSTİN SORUNU

Yeni Dünya Düzenini ilân eden güçler, Irak'ın Kuveyt işgaline son verilmesinden sonra, Filistin sorununa da bir çözüm getireceklerini ifade etmişlerdi. Gerçekten de Körfez Savaşından kısa bir süre sonra bu yöndeki uluslararası çabalara hız verildi. İsrail ile FKÖ'nün (Filistin Kurtuluş Örgütü) birbirini "tanımasıyla" ivme kazanan bu süreç, 13 Eylül 1993 tarihli Washington Anlaşması ile noktalandı. Ne var ki bu anlaşma bağımsızlığı değil, Filistin halkının 'kendi kaderini tayin hakkına' halel getiren muğlak bir özerkliği öngörüyordu.⁵⁰ İlk aşamada sadece Gazze ve Eriha'nın İsrail askerlerince boşaltılmasını öngören Washington Anlaşması, Filistin'in nihai statüsü konusunda özerkliğin ötesinde herhangi bir siyasi düzenleme öngörmüyordu. Bu anlaşmaya göre, 1967 Arap-İsrail savaşı sırasında, Kudüs hariç, İsrail tarafından işgal edilen Batı Yakası ve Gazze bölgelerine süresi beş yıl olacak bir geçici özerklik verilecekti. Özerkliğin üçüncü yılında Kudüs dahil bölgenin nihai statüsüne ilişkin görüşmelere başlanacaktı. İlke anlaşmasına göre ilk etapta İsrail askerleri Gazze ve Eriha'dan çekilecek ve yetkiler Filistinlilere devredilecekti. Sayıları dört milyonu bulan Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkından ise bu anlaşmada söz edilmemekteydi.

Filistinlilerin siyasi beklentilerini önemli ölçüde akamete uğratan bu anlaşma bile uygulanma sürecinde önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. İsrail, Filistinliler'le yapılan anlaşmaya aykırı olduğu halde, Doğu Kudüs'te yeni yerleşim birimleri inşa etmeye ısrarla

⁴⁷Keith Harper, "Does the United Nations Security Council have the Competence to Act as Court and Legislature?", *Journal of International Law and Politics*, Cilt No. 27, Sonbahar 1994, No. 1, 103-157, ss.107-108.

⁴⁸Bailey, *op.cit.*, s.88.

⁴⁹David D. Caron, "The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council", *American Journal of International Law*, Cilt No. 87, No. 4, 1993, 552-588, s.563:

⁵⁰"Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements" - Geçici Özyönetim Düzenlemeleri Hususunda İlkeler Bildirgesi, *Facts on File*, 1993, ss.682-684.

devam etmektedir. Öte yandan, İsrail'in Filistin yönetimine bırakması gereken topraklardan çekilme işlemi çok ağır ilerlemektedir. Washington anlaşmasına göre, İsrail'in Ağustos 1998 sonunda Doğu Kudüs, belli askeri bölgeler, sınır bölgeleri, ve İsrail'li yerleşimcilerin yaşadıkları alanlar dışında tüm Batı Yakası'ndan çekilmesi öngörülmekteydi. Ne var ki İsrail anlaşmanın uygulanmasını geciktirmek ve zorlaştırmak için çeşitli bahaneler ileri sürmektedir.⁵¹

Yine bu anlaşmaya aykırı olarak İsrail, Filistin özerk bölgelerine sık sık müdahale etmektedir. Bu tavrıyla İsrail, devletlerin taraf oldukları anlaşmalara uymalarını öngören ve uluslararası hukukun en temel ilkelerinden birisi olan *ahde vefa* ilkesini açıkça ihlâl etmektedir. Bütün bunlara karşın, BM GK çerçevesinde İsrail'e gösterilen tepkiler, eğer ABD veto etmediyse, kınamanın ötesine geçmemektedir. O halde açıktır ki, Orta Doğu 'barış süreci' Filistinlilere barış ve huzur getirmekten çok uzak kalmıştır.

BM'in Filistin-İsrail sorunu özelinde ve Arap-İsrail savaşları genelinde tarihsel olarak aldığı tavır hatırlanırsa, İsrail'in bu ölçüde kayırılması şaşırtıcı olmamak gerekir. Gerçekten de kurulduğu 1948 yılından bu yana İsrail, Filistinlileri adım adım Filistin topraklarından söküp atma siyaseti izlemiş ve bunun için de kuvvet kullanmaktan çekinmemiştir. Ne var ki BM Genel Kurulu'nun periyodik kınamaları dışında İsrail herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Örneğin, 1967 Arap-İsrail savaşında işgal ettiği Arap topraklarından (Batı Yakası, Gazze, Doğu Kudüs, Golan Tepeleri) ve 1982 yılından bu yana işgal altında tuttuğu Güney Lübnan'dan çekilmesini öngören GK kararlarına rağmen⁵², buralardan çekilmemekte ısrar eden İsrail'e karşı bugüne dek herhangi bir yaptırım uygulanmış değildir.

AZERİ-ERMENİ SAVAŞI

Azeri-Ermeni savaşının değişik vechelerinde BM'in aldığı tavır yukarıda sözü edilen çifte standartın bir başka örneğidir. Bilindiği gibi, Azerbeycan 18 Ekim 1991'de (eski) Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etti. Azerbeycan'la Ermenistan arasındaki Karabağ Savaşı aslında 1988 yılında başlamış bulunuyordu. Nüfusunun çoğunluğu Ermeni olan Karabağ bölgesi Azerbeycan toprakları içinde yer alıp, bu devletin egemenliği altındaydı. Birkaç yıl süren savaş sonunda Rusya'dan aktif destek gören Ermenistan yalnızca Karabağ'ı işgal etmekle kalmadı, Azerbeycan topraklarının da bir bölümünü ele geçirdi. Temmuz 1993'de ateşkes anlaşması yapılan bu savaşta, Batılı devletler zaman zaman açıkça, zaman zaman da zımnen Ermenistan'ı desteklediler.

Azeri-Ermeni savaşı sonucu yaklaşık 1 milyon Azeri yaşadığı topraklardan atıldı. Azeri topraklarının beşte biri Ermeni işgali altına girdi. Ayrıca, Ermeni işgali altındaki bölgelerde 'etnik temizlik' ve ağır insan hakları ihlalleri vuku buldu. BM bu savaşta, arabuluculuk yapmaktan imtina ederek bu 'zor'görevi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği

⁵¹The Economist, "West Bank danger signals", 15 Mart 1997, 45-46, s.45.

⁵²GK Kararı No. 242, 22 Kasım 1967, *The Origins and Evolution of the Palestine Problem: 1917-1988*, (UN, New York, 1990), ss.147-148; GK Kararı No. 501, 25 Şubat 1982, *Resolutions and Decisions of the Security Council, 1982*, Security Council Official Records, S/INF/38, ss.2-3.

Teşkilâtına (AGİT) havale etti.⁵³ Öte yandan, GK bu çatışmanın sona erdirilmesine yönelik bir dizi karar aldı.⁵⁴ İlginçtir ki, bu kararlar Azerbeycan topraklarının işgalini ve çok sayıda sivilin yaşadıkları topraklardan atılmalarını (displacement) kınadığı halde, Ermenistan'ı işgalci devlet olarak suçlamamaktadır. Hatta, savaşın tarafı değilmiş gibi Ermenistan'dan, Karabağ Ermenileri'ni BM kararlarına uymaları için ikna etmesi istenmektedir.⁵⁵ Bekleneceği gibi, GK kararlarına uyması için bugüne dek Ermenistan'a herhangi bir yaptırım uygulanmış değildir.

Oysa Ermenistan'ın bu savaşın bir tarafı olmadığı doğru değildir. Human Rights Watch (Helsinki) adlı tarafsız bir insan hakları kuruluşu bile bu savaşla ilgili yayınladığı bir çalışmada demektedir ki: 'Hukuk açısından, Ermenistan'dan gelen askerlerin Azerbeycan topraklarındaki faaliyetleri, Ermenistan'ı savaşın bir tarafı durumuna getirmiştir, ve bu savaşı Azerbeycan ile Ermenistan arasında gerçekleşen bir uluslararası savaşa dönüştürmüştür'.⁵⁶

BM'in 1995 yılı faaliyetlerini özetleyen ve Genel Sekreter Boutros Gali tarafından kaleme alınan "Confronting New Challenges" adlı kitapta 'Karabağ sorununa' da değinilmektedir. Bu kitapta Azeri-Ermeni savaşlarının 'Karabağ' sorununa indirgenmesi, aslında Azeri topraklarının Karabağ dışında da Ermeni işgaline maruz kaldığını unutturma gayretiyle açıklanabilir. Bu kitapta Gali, tarafları önkoşulsuz olarak görüşmeye çağırırken, işgal altındaki Azeri topraklarından hiç söz etmemektedir. Bu nedenle tarafların eşit sorumluluğa sahip oldukları vurgulanırken, Ermeniler hiç bir şekilde suçlanmamaktadır.⁵⁷ Bu tür bariz tarafgirlik Müslümanların GK'nin ve BM Genel Sekreterinin şahsında, halkı Müslüman olan ülkelerle halkı Hristiyan olan ülkeler arasında çıkan savaş ve ihtilaflarda BM'in genellikle ikincileri kayırma eğiliminde olduğuna yönelik şüphelerini iyice artırmıştır.

⁵³Svante E. Cornell, "Undeclared War: The Nagorno-Karabakh Conflict Reconsidered", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Cilt No. 20, No. 14, Yaz 1997, 1-23, s.1. Günümüzde savaş hukuku için bakınız, L. C. Green, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, (Manchester & New York, Manchester University Press, 1993); W. Michael Reisman & Chris T. Antoniou (derl.), *The Laws of War*, (New York, Vintage Books, 1994); Hilaire McCoubrey & Nigel D. White, *International Law and Armed Conflict*, (Aldershot, Dartmouth, 1992); Dieter Fleck (derl.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, (Oxford, Oxford University Press, 1995).

⁵⁴GK Kararı No. 822, 30 Nisan 1993, ss.70-71; GK Kararı No. 853, 29 Temmuz 1993, s.71; GK Kararı No. 874, 14 Ekim 1993, ss.72-73; GK Kararı No. 884, 12 Kasım 1993, ss.73-74, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1993, *Security Council Official Records*, S/INF/49.

⁵⁵GK Kararı No. 884, 12 Kasım 1993, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1993, *Security Council Official Records*, S/INF/49, ss.73-74.

⁵⁶Cornell, op.cit., ss.20-21'den, Human Rights Watch/Helsinki, *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabagh*, (New York, Human Rights Watch, 1994), s.73.

⁵⁷Boutros Boutros-Ghali, *Confronting New Challenges: Annual Report on the Work of the Organization - 1995*, (New York, United Nations, 1995), ss.234-236.

GK'nin yaptırım kararlarının hukuksal kayganlığının ana nedenleri iki temel soruda düğümlemektedir. Birincisi, uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdidin oluştuğuna kim karar verecektir? İkincisi, müşterek bir askeri yaptırıma kim, hangi gerekçeyle karar verecektir?⁵⁸ Bu soru ve sorunların yol açtığı güçlükler bir yana, devletler, BM Şartı'nın ve diğer uluslararası anlaşmaların yorumlanmasında genellikle siyasi tercihlerine göre tavır almaktadırlar. BM Şartı'nın esnek bir dille yazılmış olması da bu eğilimi güçlendirmektedir.⁵⁹ Yukarıda örneklendiği üzere, çifte standart içeren GK kararları, bir bakıma, 1990'lı yıllarda Müslüman ülkelerin uluslararası toplum içinde ikincil aktörler durumuna düşmeleriyle açıklanabilir.

'İSLAM BOMBASI'

Bilindiği gibi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bazı Müslüman ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı ABD için taşıdığı stratejik önem de ortadan kalktı. Önceleri Batılı devletlerce müttefik olarak algılanan ve kendilerine 'yeşil kuşak' adı verilen, bu, 'komünist' Sovyetler Birliği'ni çevreleyen Müslüman ülkeler grubu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ABD ve bazı müttefiklerince 'tehdit' olarak algılanmaya başladı. Pakistan bunun tipik bir örneğidir. Soğuk Savaş sırasında ABD ile yakın ilişki içinde olan bu ülke, Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte bu ülke için önemini büyük ölçüde yitirdi. Üstelik Sovyet ordusu da Afganistan'dan çekilmiş bulunuyordu. O nedenle artık ABD'nin Pakistan'a ihtiyaç duyduğu söylenemezdi. Bunun sonucunda, ABD nükleer silah üretme kapasitesine sahip olduğu gerekçesiyle Pakistan'a daha önce yapmakta olduğu ekonomik ve askeri yardımları 1990 yılında kesti. Sonuçta, Pakistan'ın nükleer programının uluslararası denetime açılması şartı, ABD'nin bu ülkeye yapmakta olduğu ekonomik yardımın bir önkoşulu haline getirildi.⁶⁰

Bu örnek bir başka ABD çifte standardına işaret etmektedir. Bilindiği gibi, İsrail'in çok daha gelişmiş bir nükleer silahlanma programı mevcuttur. Ne var ki İsrail Dimona'daki tesislerini ne ABD'ye, ne de Uluslararası Atom Enerjisi kurumunun incelemesine açmıştır.⁶¹ Buna rağmen, bu ülkeye yapılan ABD yardımında bir azalma olmadığı gibi, GK'nce de bu ülkeye herhangi bir yaptırım uygulanmış değildir.

1990'lı yıllarda, açıkça görülmektedir ki, hiçbir İslam ülkesinin nükleer silahlara sahip olmaması için ABD ve müttefikleri yoğun bir çaba içine girmişlerdir. Bu devletler bu amaçla 'yakın takip', 'denetleme', 'dış yardımın kesilmesi' (var idiye), 'ekonomik ambargo', 'diplomatik baskı' ve 'nükleer tesislere saldırı' gibi baskı ve sindirme yöntemlerine başvurmaktan çekinmemektedirler. Bütün bunlar fayda vermezse, nükleer silah ürettiği düşünülen askeri hedeflerin vurulacağı tehdidinde bulunmaktadır.⁶² Artık anlaşılmıştır ki, *The Economist*'te belirtildiği üzere, 'nükleer silahların İslam dünyası

⁵⁸Caron, *op.cit.*, s.555.

⁵⁹Oscar Schachter, "United Nations Law", *American Journal of International Law*, Cilt No. 88, No. 1, 1994, 1-23, s.7.

⁶⁰Facts on File, 1990, s.825.

⁶¹Mazrui, *op.cit.*, ss.7-8.

⁶²*The Economist*, *The World in 1994*, 1993, s.85.

aracılığıyla yayılması, Batı dünyasının bu yüzyılın geri kalan dönemindeki önemli bir stratejik kaygısı olacaktır.⁶³

Oluşmakta olan Yeni Dünya Düzeni içinde, GK'nin şahsında, BM'in daha etkin bir rol oynadığı ya da oynar görüldüğü gözlenmektedir. İdeal bir uluslararası hukuk düzeninde olumlu karşılama gereken bu dönüşüm, BM'in belli devletler grubunun artan hegemonyası altına girdiği dikkate alındığında, özellikle Müslüman ülkelerce şüphe ve endişe ile karşılanmaktadır. Uluslararası sistem içinde oluşmakta olan yeni güç dengesi, genelde Müslüman ülkeler aleyhine tezahür etmiştir. Bu nedenle, 1990'lı yıllarda Müslüman ülkelere yönelik olarak alınan önemli BM kararlarında hukuki mülahazalardan çok 'siyasi' hesapların ön plana çıktığı söylenebilir.

NASIL BİR GÜVENLİK SİSTEMİ ?

Hiç şüphe yok ki BM kararlarının alınmasında, başta BM Şartı olmak üzere, hukuk kurallarının daha fazla dikkate alınması gerekir. Uluslararası hukukun uluslararası toplum içindeki etkinliği artırılmalı ve böylece daha barışçıl ve güvenilir bir düzen kurma çabalarına hatırı sayılır bir katkıda bulunulabilmelidir. Unutulmamalıdır ki, sınırlı güce sahip devletlerin en önemli güvencesi, giderek politize olan bir dünyada, uluslararası hukuktur.⁶⁴

Adalet, hakkaniyet ve meşruiyet ilkeleri, hukuka aykırı bir saldırganlıkta bulunan devletlere karşı BM çerçevesinde güç kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁵ Soğuk Savaş sırasında devletlerin büyük çoğunluğu ya ABD ya da Sovyet müttefiği olduğundan, BM'in askeri operasyonları çok ihtiyatlı ve tarafsız olmak ya da öyle görünmek durumundaydı. Ne var ki 1990'larda bu zorunluluk ortadan kalkmıştır, çünkü bir dünya gücü olarak sadece ABD kalmıştır. Bu nedenle 'saldırgan' devletlerin cezalandırılmasını önleyecek *siyasi* mülahazalar ikinci plana itilmiş, böylece yaptırım mekanizması daha etkili olarak uygulanma durumuna gelebilmiştir.

Bu aslında kağıt üzerinde olumlu bir gelişme gibi görünmektedir. Gerçekten de BM Şartı'nın 43. maddesi çerçevesinde oluşturulacak (sürekli) bir BM Barış Gücü, çatışma bölgelerinde ilkeli, etkili ve tarafsız müdahalelerde bulunarak meşru bir cephe oluşturabilecektir. Rossman'ın da belirttiği gibi meşruiyet, hakkaniyet ve kolektif katılım bu BM ordusunun temel dayanağı olmalıdır.⁶⁶ Müşterek güvenlik sisteminin etkili bir şekilde hayata geçirilmesi çeşitli açılardan fayda sağlayacaktır. Birincisi, bu sayede gerçek anlamda bir küresel güvenlik sistemi oluşturulmuş olacaktır. BM'in en önemli kuruluş amacı pek çok insanın can ve mal kaybına yol açan saldırganlığı önlemektir. Özellikle zayıf devletleri ve toplumsal grupları güçlü devletlere karşı koruyacak olan bu müşterek güvenlik sistemi nihayet BM'i uluslararası barış ve güvenliğin en önemli garantörü haline getirecektir. İkincisi, BM müşterek güvenlik

⁶³Leonard Spector, Id.

⁶⁴Flores, *op.cit.*, s.618

⁶⁵James E. Rossman, "Article 43 : Arming the United Nations Security Council", *Journal of International Law and Politics*, Cilt No. 27, Sonbahar 1994, No.1, 227-262, s.250.

⁶⁶*Ibid.*, ss.251-252.

sistemi savaşları ve bunların yol açtığı tahribatı azaltabilir. Müşterek güvenlik sisteminin kendi güvenliklerini yeterince gözettiğini gören devletler, uluslararası ilişkilerde güç kullanmaktan imtina edeceklerdir. Üçüncüsü, BM Şartı'nın 43. maddesi, sözü edilen prosedürün *uluslararası hukukun* bir gereği olarak uygulanmasını öngörmektedir. Dördüncüsü, adil bir müşterek güvenlik sisteminin uygulanması da buna bağlıdır. Çünkü bu sayede tek bir devletin askeri operasyonun yükünü taşımasından ziyade tüm üye devletler 43. madde çerçevesindeki Barış Gücü ordusuna katkıda bulunacaktır. Böylesi bir katılım, 'sürekli üyeler'in de bu tür operasyonlara yeşil ışık yakmalarını kolaylaştıracaktır. Son olarak, belli devletlerin ağırlık taşıdıkları güç kullanımını içeren zorlama tedbirlerinden farklı olarak, 43. madde çerçevesinde gerçekleştirilen müşterek zorlama tedbirleri uluslararası toplumun gözünde meşruiyet kazanacaktır. Böylece BM çerçevesinde kuvvet kullanımı kabul edilebilir olacaktır.⁶⁷

Ne var ki unutulmamalıdır ki mevcut yetkilerini etkili bir şekilde kullanan bir organ bunu aynı zamanda meşru bir zeminde kullanmalıdır. Halbuki sadece beş devletin sürekli üye statüsünde veto hakkına sahip olması, kendisini dünya barışını korumakla mükellef addeden GK gibi bir organın meşruiyetini önemli ölçüde zedelemektedir.⁶⁸ Herhangi bir sürekli üye, BM Şartı'nın 27. maddesine dayanarak, hem kendisine, hem de 'saldırgan' durumunda olup yakın müttefiği olan bir başka devlete karşı kuvvet kullanımını da içeren zorlama tedbirlerini veto edebilecektir. Soğuk Savaş sonrasında 'zorlama tedbirleri' söz konusu olduğunda GK içinde veto mekanizmasının çok daha az sıklıkta kullanıldığı ve bu nedenle sürekli üyeler arasında oybirliği sağlamanın kolaylaştığı söylenebilir. Ne var ki, bu devletler ulusal çıkarları söz konusu olmadığı zaman askeri zorlama tedbirleri çerçevesinde oluşturulan BM Barış Gücü'ne katılma konusunda isteksiz davranmaktadırlar.⁶⁹ Nitekim, BM Barış Gücünün, müdahale ettiği çatışma alanlarında maruz kaldığı tehlikeler, sürekli üyelerin bu isteksizlikleri için ideal bir gerekçe olmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte BM'in müşterek güvenlik mekanizmasının ilk defa olarak etkili bir şekilde hayata geçirilmesi başlangıçta uluslararası toplum tarafından memnunlukla karşılandı. Öyle ya, bundan böyle Doğu-Batı çatışmasının 'Demokles'in kılıcı' gibi sallanan gölgesi, barışı tehdit eden saldırgan devletler için bir sığınak olmaktan çıkacaktı. Ne var ki zamanla bu tür beklentiler, en azından pek çok Asya ve Afrika ülkesi için, yerini tedirginliğe bıraktı. Bu ülkelerin temel endişesi, veto yetkisine sahip sürekli üyelerin, başta ABD olmak üzere, bu organı siyasi amaçları için bir manevra alanı olarak kullanma ihtimalleriydi.

Gerçekten de güçlü devletler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra karşılarında denge unsuru olabilecek başka bir güç bloğu mevcut olmadığından, gerektiğinde 'saldırgan' bir dış politika stratejisi izlemekte tereddüt etmemektedirler. Bunun için de BM organlarını kendi iradeleri doğrultusunda manipüle etmek, Soğuk Savaş dönemine oranla kolaylaşmıştır. Açıkça görülmektedir ki, 1990'lı yıllarda GK tartışmasız bir biçimde ABD'nin güdümüne girmiştir. BM Şartı'nda sözü edilen 'askeri güç kullanımı' hususunda

⁶⁷Ibid., ss.232-239.

⁶⁸Caron, op.cit., ss.560-563.

⁶⁹Schachter, op.cit., ss.12-13.

GK bu dönemde sık sık çifte standart uygulamıştır. Gerçekten de, GK üyeleri Batılı devletlerin stratejik çıkarları söz konusu olduğunda, askeri zorlama tedbirlerini uygulamaya sokmakta ya da çeşitli çatışma alanlarına Barış Gücü askerlerini yollamakta tereddüt etmezken (örneğin Irak'a karşı Körfez Savaşı ve Somali'deki BM operasyonları), bu koşulun yerine gelmediği durumlarda genellikle müdahale etmekte gecikmiş ya da etkisiz kalmıştır. (örneğin Bosna'da ve Ruanda'da soykırım, Afganistan'da iç savaş)

Öte yandan, Soğuk Savaş sonrasında 'insan hakları' konusu Batılı devletler grubunun bir dış politika aracı haline gelmiştir. Bu konuların en yoğun olarak tartışıldığı forum BM Genel Kuruludur. Batılı devletler grubu, 1990'lı yıllarda, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, bu forumda marjinal bir görüşün temsilcisi olmaktan kurtulmuşlardır. Bunun en önemli nedeni, Komünist bloğun dağılmasından sonra giderek ABD ve müttefiklerinin etki alanına giren pek çok Üçüncü Dünya ve eski Doğu Bloku ülkesinin, Genel Kurul içinde Batılı devletler grubunu desteklemeyi ulusal çıkarları için daha uygun görmeleridir. Bu nedenle, başta insan hakları konusu olmak üzere, 'siyasi' mülahazaların ön plana çıktığı 'hassas' kararlarda Genel Kurul çoğunluğu Batılı devletleri destekleyebilmiştir. Özellikle İran, Sudan ve Küba gibi Batı yanlısı siyaset izlemeyi reddeden devletler sistematik olarak insan hakları ihlallerinde buldukları gerekçesiyle sık sık Genel Kurul tarafından kınanmaktadır.⁷⁰ Buna karşılık, İsrail, Mısır, Cezayir, Fas, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi Batı yanlısı olan ya da en azından Batı karşıtı olmayan rejimlerle yönetilen devletlerin insan hakları ihlalleri görmezlikten gelinmektedir.⁷¹ O halde açıktır ki, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası siyasi sorunların çözümünde, bunların objektif karakterlerinden ve çatışan tarafların karşılıklı tezlerinden ziyade, güç ve nüfuz sahibi üçüncü ülkelerin sorunu nasıl algıladıkları daha belirleyici olmaktadır.

BM'in ve genel olarak uluslararası hukukun, başta Orta Doğu bölgesi olmak üzere İslam dünyası içinde bu güne dek oynadığı rol, genel olarak emperyalist ve neo-emperyalist siyasetlerin hizmetinde ve yalnızca onların yedeğinde bir fonksiyon ifa etmesiyle sınırlıdır. Hukukun, özellikle Orta Doğu bölgesinde diğer bölgelere oranla marjinal bir rol oynaması, bir yandan İsrail'in, bir yandan da bölgenin petrol kaynaklarının ve jeostratejik konumunun Batı dünyası için taşıdığı hayati öneme

⁷⁰Bunun için, örneğin, 1994-1996 yılları için BM yılına bakmak yeterlidir. Burada İran, Sudan, ve Küba gibi ülkelerdeki insan hakları ihlalleri kınanmaktadır. 1994 yılı için sırasıyla : Karar No. 49/202, ss.1087-1088; Karar No. 49/198, ss.1079-1081; Karar No. 49/200, s.1107, *Yearbook of the UN*, Cilt No. 48, 1994. 1995 yılın için sırasıyla : Karar No. 50/188, ss.250-251; Karar No. 50/197, ss.263-264; Karar No. 50/198, ss.264-266, *Yearbook of the UN*, Cilt No. 49, 1995. 1996 yılı için sırasıyla : Karar No. 51/106, ss.369-371; Karar No. 51/112, ss.383-387; Karar No. 51/113, ss.388-389, *Yearbook of the UN*, Cilt No. 50, 1996.

⁷¹ABD Dışişleri Bakanlığı'nın dünyanın çeşitli ülkelerindeki insan hakları uygulamalarına ilişkin her yıl yayınladığı raporun 1995 yılı nüshasına bakıldığında Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye gibi Orta Doğu ülkeleri de geniş çaplı insan hakları ihlallerinden ötürü kınanmaktadır. Ne var ki bu ülkeler, ABD'nin 'dost' olarak tanımladığı ülkeler grubuna dahil olduğundan ya da Suriye örneğinde olduğu gibi Orta Doğu barış süreci için hayati bir önem taşıdığından, Genel Kurul'un herhangi bir kınama kararına maruz kalmamışlardır. Bu da Batılı ülkeler grubunun, ve özellikle ABD'nin, Soğuk Savaş sonrasında Genel Kurul'u denetimleri altında tutma imkânlarının ne derece arttığını göstermektedir. *Facts on File*, 1996, ss.163-164.

bağlanabilir. Başta Suudi Arabistan olmak üzere, petrol zengini Körfez ülkelerindeki otoriter kraliyet rejimleri ayakta kalmak için bugün de ABD desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, mevcut dengelerde önemli bir değişme olmadıkça yakın bir gelecekte Orta Doğu'nun hegemonik güçlerden görece bir bağımsızlık elde etmesi beklenmemelidir. Ne BM sistemi ve mevcut uluslararası hukuk düzeni, ne de devletler arasındaki resmi ilişkiler, Soğuk Savaş sonrasında bu bölgede tebarüz eden süreç ve ilişkileri anlamlandırmaya müsaittir. Bu nedenle kısa veya orta vadede bölgedeki değişim sürecinin dinamikleri Orta Doğu halklarının toplumsal hareketliliğinde aranmalıdır.